

55. ročník

2018/2019

TEST ŠKOLNÍHO KOLA

Kategorie E

ŘEŠENÍ

Úloha 1 Vlastnosti sloučenin manganu a chromu

8 bodů

1) Elektronová konfigurace: $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^1 3d^5$ *Za správně zapsanou úplnou elektronovou konfiguraci vhodným způsobem 1,00 bodu.*2) Elektronová konfigurace: $[\text{Ar}] 4s^2 3d^5$ *Za správně zapsanou zkrácenou elektronovou konfiguraci vhodným způsobem 1,00 bodu.*

3) Vysvětlení:

Energie d-orbitalu, který je zcela nebo z poloviny zaplněný, je nižší než energie nejbližšího s-orbitalu. Proto v případě d^4 a d^9 prvků dochází k přeskoky jednoho elektronu z s-orbitalu do orbitalu typu d. Např. elektronová konfigurace chromu je: $[\text{Ar}] 4s^1 3d^5$, nikoliv $[\text{Ar}] 4s^2 3d^4$.

Za správné vysvětlení 1,00 bodu.

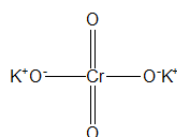
4) Počet nepárových elektronů: 6.

*Za správný počet nepárových elektronů 0,50 bodu.*5) Elektronová konfigurace: $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^0 3d^5$ **Odověď:** paramagnetický**Zdůvodnění:** Obsahuje nepárové elektrony, které se orientují v magnetickém poli souhlasně s orientací pole.*Za elektronovou konfiguraci 0,50 bodu.**Za správnou volbu 0,50 bodu.**Za správné zdůvodnění na základě existence nepárových elektronů 0,50 bodu.**Celkem 1,50 bodu.*

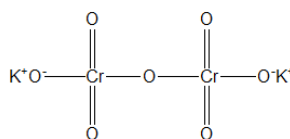
6) Oxidační stav: VI

Za správný oxidační stav 1,00 bodu.

7) Strukturální vzorec chromanu draselného:

Strukturní vzorec dichromanu draselného:

Za každou správnou strukturu (nehodnotit geometrii) 1,00 bodu.

Celkem 2,00 bodu.

Úloha 2 Manganometrie

8 bodů

1) Výpočet:

Hmotnost navážky získáme jako:

$$m_{\text{KMnO}_4} = n_{\text{KMnO}_4} \cdot M_{\text{KMnO}_4} = c_{\text{KMnO}_4} \cdot V \cdot M_{\text{KMnO}_4}$$
$$m_{\text{KMnO}_4} = 0,0200 \text{ mol dm}^{-3} \cdot 500 \cdot 10^{-3} \text{ dm}^3 \cdot 158,03 \text{ g mol}^{-1} = 1,58 \text{ g}$$

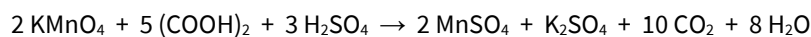
Hmotnost: 1,58 g.

Za jakýkoliv správný postup výpočtu 0,50 bodu.

Za numericky správný výsledek 0,50 bodu.

Celkem 1,00 bodu.

2) Chemická rovnice:

Oxidační činidlo: KMnO_4 .

Redukční činidlo: $(\text{COOH})_2$

Za správně sestavenou rovnici (reaktanty a produkty) 1,00 bodu.

Za správné vyčíslení rovnice 1,00 bodu.

Za oxidační a redukční činidlo po 0,25 bodu.

Celkem 2,50 bodu.

3) Výpočet:

Z poměru látkového množství si vyjádříme hmotnost navážky kyseliny šťavelové:

$$\frac{n_{(\text{COOH})_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}}}{n_{(\text{COOH})_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}}} = \frac{5}{2} \rightarrow n_{(\text{COOH})_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}} = \frac{5}{2} \cdot n_{\text{KMnO}_4} \rightarrow \frac{m_{(\text{COOH})_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}}}{M_{(\text{COOH})_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}}} = \frac{5}{2} \cdot c_{\text{KMnO}_4} \cdot V_{\text{KMnO}_4}$$

$$m_{(\text{COOH})_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}} = M_{(\text{COOH})_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}} \cdot \frac{5}{2} \cdot c_{\text{KMnO}_4} \cdot V_{\text{KMnO}_4}$$

$$m_{(\text{COOH})_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}} = 126,07 \text{ g mol}^{-1} \cdot \frac{5}{2} \cdot 0,0200 \text{ mol dm}^{-3} \cdot 25,0 \cdot 10^{-3} \text{ dm}^3 = 0,158 \text{ g}$$

Navážka: 0,158 g.

Za látkovou bilanci 0,50 bodu.

Za jakýkoliv správný postup výpočtu navážky 1,00 bodu.

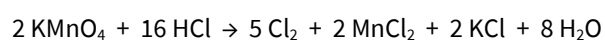
Za numericky správný výsledek 0,50 bodu.

Celkem 2,00 bodu.

4) Vysvětlení:

Manganistan draselný jako silné oxidační činidlo způsobuje oxidaci kyseliny chlorovodíkové na chlor. HCl by tak falešně zvyšovala spotřebu KMnO_4 .

Chemická rovnice:

Za správné vysvětlení obsahující oxidaci HCl 0,50 bodu.

Za správně sestavenou rovnici 1,00 bodu.

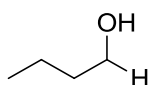
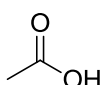
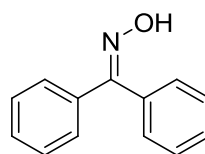
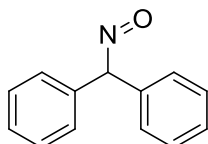
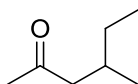
Za správné vyčíslení rovnice 1,00 bodu.

Celkem 2,50 bodu.

Použité zkratky

LDA – lithiumdiisopropylamid

DIBAL-H – diisobutylaluminium hydrid

Úloha 1 Dopln produkt nebo reakční podmínky**10 bodů****1) Doplnění:****A:****B:****C:****D:****E:****F:**

1. EtMgBr
2. H⁺

G:CH₃Li**H:**

LDA

CH:N₂H₄, KOH**I:**

DIBAL-H

Lze uznat i jiné varianty.

F: 1. EtLi, 2. H⁺H: Jakákoliv jiná báze schopna odštěpit proton v α pozici vůči karbonylu; neměla by být však dobrým nukleofilem (NaH; *tert*-butoxid apod.)CH: Možná i Clemmensenova redukce (Zn (Hg) + HCl) či H₂ (za vhodné katalýzy).I: Jakékoliv jiné redukční činidlo redukující karboxylovou kyselinu pouze na aldehyd (LiAlH(O*t*-Bu)₃). Taktéž použití H₂ + Pd/BaSO₄ (Rosenmundova redukce) je možné.

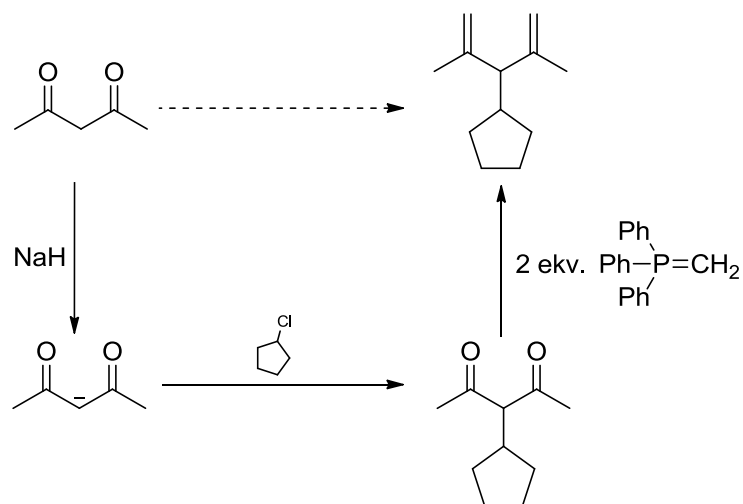
Za každou správnou odpověď 1,00 bodu.

Celkem 10,00 bodu.

Úloha 2 Vícekrokové syntetické plánování

6 bodů

1) Návrh syntézy

Lze uznat i jiné varianty.

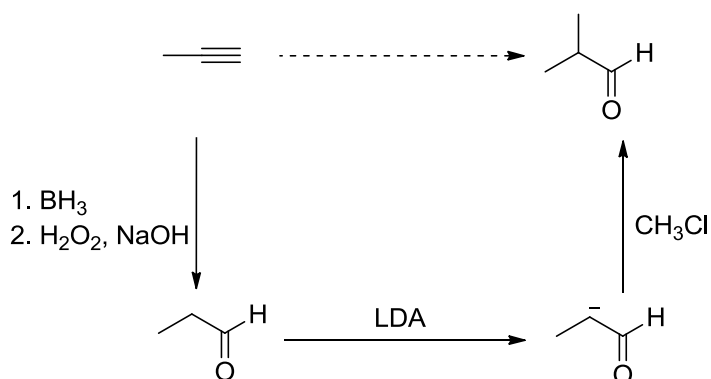
V prvním kroku jakákoliv jiná báze schopna odštěpit proton v α pozici vůči karbonylu; neměla by být však dobrým nukleofilem (LDA; *terc*-butoxid apod.)

Ve druhém kroku lze použít jiný halogenderivát.

*Za každý správný meziprodukt 0,60 bodu.
Za každé správné činidlo v jednotlivém kroku 0,60 bodu.*

Celkem 3,00 bodu.

2) Návrh syntézy:

Lze uznat i jiné varianty.

Ve druhém kroku jakákoliv jiná báze schopna odštěpit proton v α pozici vůči karbonylu; neměla by být však dobrým nukleofilem (NaH; *terc*-butoxid apod.)

Ve třetím kroku lze použít jiný halogenderivát.

*Za každý správný meziprodukt 0,60 bodu.
Za každé správné činidlo v jednotlivém kroku 0,60 bodu.*

Celkem 3,00 bodu.

Úloha 1 Plamenové zkoušky draslíku a kobaltové sklo

6 bodů

1) **Elektronová konfigurace draslíku:** $K(19e^-): 1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^1$

Elektronová konfigurace draselného iontu: $K^+(18e^-): 1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6$

Za každou správnou elektronovou konfiguraci 0,50 bodu.

Celkem 1,00 bodu.

2) **Barva:** fialová.

Za správnou odpověď 0,50 bodu.

3) **Výpočet:**

Rozdíl energie odpovídá vlnové délce podle vztahu:

$$\Delta E = \frac{h \cdot c}{\lambda} \rightarrow \lambda = \frac{h \cdot c}{\Delta E}$$

Číselně pak vychází:

$$\lambda_1 = \frac{h \cdot c}{\Delta E_1} = \frac{6,626 \cdot 10^{-34} \text{ J s} \cdot 299792458 \text{ m s}^{-1}}{3,066 \cdot 1,602 \cdot 10^{-19} \text{ J}} = 404,4 \text{ nm}$$

$$\lambda_2 = \frac{h \cdot c}{\Delta E_2} = \frac{6,626 \cdot 10^{-34} \text{ J s} \cdot 299792458 \text{ m s}^{-1}}{3,064 \cdot 1,602 \cdot 10^{-19} \text{ J}} = 404,7 \text{ nm}$$

Vlnové délky: 404,4 nm a 404,7 nm.

Za správný postup výpočtu 0,50 bodu.

Za každou numericky správnou vlnovou délku 0,50 bodu.

Celkem 1,50 bodu.

4) **Zdůvodnění:** Intenzita emise záření sodíku je řádově vyšší, než emise draslíku. Intenzivní žlutá barva sodíku tak překrývá fialový plamen draslíku, a ten se těžko identifikuje.

Za správné zdůvodnění 0,50 bodu.

5) **Vlnová délka absorpčního maxima:** 590 nm.

Absorbovaná barva: žlutá.

Barva skla: Modrá.

Za každou správnou odpověď 0,50 bodu. U vlnové délky tolerovat odchylku 5 nm.

Celkem 1,50 bodu.

- 6) **Vysvětlení:** Kobaltové sklo značně absorbuje žlutou barvu, kterou emituje sodík. Při pohledu skrze kobaltové sklo tak vynikne jinak skrytá emise draslíku, která se skrze kobaltové sklo projeví světlým plamenem.

Za vysvětlení 1,00 bodu.

Úloha 2 Spektrofotometrická tabulka

3 body

1) Výpočty:

Veškerá pole se vypočítají dle vztahů:

$$A = -\log T = \epsilon \cdot \ell \cdot c$$

Doplnění tabulky:

$c_{\text{analyt}} / \text{mol dm}^{-3}$	$A / 1$	$T / \%$	$\epsilon / \text{dm}^3 \text{mol}^{-1} \text{cm}^{-1}$	ℓ / cm
$1,40 \cdot 10^{-4}$	0,157	69,7	1120	1,00
$7,51 \cdot 10^{-4}$	0,563	27,4	750	1,00
$2,56 \cdot 10^{-4}$	0,225	59,6	440	2,00
$1,55 \cdot 10^{-3}$	0,167	68,1	21,5	5,00
$8,46 \cdot 10^{-4}$	0,478	33,3	565	1,00
$4,35 \cdot 10^{-3}$	0,674	21,2	1550	0,10

Za každou správně doplněnou hodnotu 0,25 bodu.

Celkem 3,00 bodu.

Úloha 3 Kyselina fosforečná v Coca-Cole II: Fosfor v moči.

9 bodů

- 1) **Funkce:** Redukční činidlo.

Za uvedení redukčního činidla 0,50 bodu.

2) Výpočet:

Vzhledem k tomu, že se jedná o značně zředěný roztok, budeme uvažovat, že 1 dm³ roztoku má hmotnost 1000 g. Hmotnostní zlomek fosforu v dihydrogenfosforečnanu sodném je:

$$w_{\text{P/NaH}_2\text{PO}_4} = \frac{M_{\text{P}}}{M_{\text{NaH}_2\text{PO}_4}} = \frac{30,97 \text{ g mol}^{-1}}{119,98 \text{ g mol}^{-1}} = 0,2581$$

V roztoku požadujeme koncentraci 10 ppm hm. P, tedy $10 \cdot 10^{-6}$ g v 1 g roztoku, tedy $10 \cdot 10^{-3}$ g v 1000 g roztoku. Požadovaná hmotnost fosforu v roztoku je tedy 0,010 g. Tuto hmotnost obdržíme rozpuštěním

$$m_{\text{NaH}_2\text{PO}_4} = \frac{m_P}{w_{P/\text{NaH}_2\text{PO}_4}} = \frac{0,010 \text{ g}}{0,2581} = 0,039 \text{ g}$$

Hmotnost: 0,039 g.

*Za jakýkoliv správný postup výpočtu 1,50 bodu.
Za numericky správný výpočet navážky 0,50 bodu.*

Celkem 2,00 bodu.

3) Výpočet:

V následujícím výpočtu použijeme značení: V_{vz} pro pipetovaný objem vzorku, V_{std} pro pipetovaný objem standardu, V_b pro objem baňky, ve které jsou vzorky ředěny. Vzhledem k tomu, že koncentrace P jsou nízké, budeme uvažovat, že jejich hustota je $1,00 \text{ g cm}^{-3}$.

Absorbance vzorku a vzorku s přidavkem standardu jsou:

$$A_{\text{vz}} = \epsilon \cdot \ell \cdot \left(c_{\text{vz}} \cdot \frac{V_{\text{vz}}}{V_b} \right)$$

$$A_{\text{vz+std}} = \epsilon \cdot \ell \cdot \left(\frac{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}} + c_{\text{std}} \cdot V_{\text{std}}}{V_b} \right)$$

Podělením rovnic obdržíme:

$$\frac{A_{\text{vz}}}{A_{\text{vz+std}}} = \frac{\epsilon \cdot \ell \cdot \left(c_{\text{vz}} \cdot \frac{V_{\text{vz}}}{V_b} \right)}{\epsilon \cdot \ell \cdot \left(\frac{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}} + c_{\text{std}} \cdot V_{\text{std}}}{V_b} \right)} = \frac{c_{\text{vz}} \cdot \frac{V_{\text{vz}}}{V_b}}{\frac{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}} + c_{\text{std}} \cdot V_{\text{std}}}{V_b}} = \frac{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}}}{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}} + c_{\text{std}} \cdot V_{\text{std}}}$$

$$\frac{A_{\text{vz+std}}}{A_{\text{vz}}} = \frac{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}} + c_{\text{std}} \cdot V_{\text{std}}}{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}}} = 1 + \frac{c_{\text{std}} \cdot V_{\text{std}}}{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}}} \rightarrow \frac{c_{\text{std}} \cdot V_{\text{std}}}{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}}} = \frac{A_{\text{vz+std}}}{A_{\text{vz}}} - 1$$

$$\frac{c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{vz}}}{c_{\text{std}} \cdot V_{\text{std}}} = \frac{1}{\frac{A_{\text{vz+std}}}{A_{\text{vz}}} - 1} \rightarrow c_{\text{vz}} = \frac{1}{V_{\text{vz}}} \cdot c_{\text{std}} \cdot V_{\text{std}} \cdot \frac{1}{\frac{A_{\text{vz+std}}}{A_{\text{vz}}} - 1}$$

$$c_{\text{vz}} = \frac{1}{1 \text{ cm}^3} \cdot 10,0 \text{ ppm} \cdot 5 \text{ cm}^3 \cdot \frac{1}{\frac{0,830}{0,625} - 1} = 152 \text{ ppm}$$

Obsah fosforu v moči za den obdržíme úvahou: Pokud je v moči 152 ppm hm. P, pak v 1 dm^3 , tj. 1000 g moči je přítomno 152 mg P. Potom celková hmotnost vyloučeného fosforu je:

$$m_P = c_{\text{vz}} \cdot V_{\text{moč,total}} = 152 \text{ mg dm}^{-3} \cdot 1,270 \text{ dm}^3 = 0,193 \text{ g}$$

Koncentrace P v moči: 152 ppm hm.

Hmotnost vyloučeného P za 1 den: 0,193 g.

*Za jakýkoliv správný postup výpočtu 2,50 bodu.
Za numericky správný výsledek koncentrace P v moči 0,50 bodu.
Za numericky správný výsledek hmotnosti P 0,50 bodu.*

Pokud je výpočet správný na základě špatného vstupního údaje, udělit 0,50 bodu.

Celkem 3,50 bodu.

4) Výpočet:

Korektní metoda řešení spočívá v rigorózním vyjádření rovnovážných koncentrací jak hydrogenfosforečnanu tak dihydrogenfosforečnanu:

$$c_{\text{total}} = [\text{H}_3\text{PO}_4] + [\text{H}_2\text{PO}_4^-] + [\text{HPO}_4^{2-}] + [\text{PO}_4^{3-}]$$

Vyjádření pomocí species, která nás zajímají, je:

$$c_{\text{total}} = \frac{[\text{H}_3\text{O}^+] \cdot [\text{H}_2\text{PO}_4^-]}{K_{a1}} + [\text{H}_2\text{PO}_4^-] + \frac{K_{a2} \cdot [\text{H}_2\text{PO}_4^-]}{[\text{H}_3\text{O}^+]} + \frac{K_{a3} \cdot K_{a2} \cdot [\text{H}_2\text{PO}_4^-]}{[\text{H}_3\text{O}^+]^2}$$

$$c_{\text{total}} = \frac{[\text{H}_3\text{O}^+]^2 \cdot [\text{HPO}_4^{2-}]}{K_{a1} \cdot K_{a2}} + \frac{[\text{H}_3\text{O}^+] \cdot [\text{HPO}_4^{2-}]}{K_{a2}} + [\text{HPO}_4^{2-}] + \frac{K_{a3} \cdot [\text{HPO}_4^{2-}]}{[\text{H}_3\text{O}^+]}$$

Tedy:

$$[\text{H}_2\text{PO}_4^-] = \frac{c_{\text{total}}}{\frac{[\text{H}_3\text{O}^+]}{K_{a1}} + 1 + \frac{K_{a2}}{[\text{H}_3\text{O}^+]} + \frac{K_{a3} \cdot K_{a2}}{[\text{H}_3\text{O}^+]^2}}$$

$$[\text{HPO}_4^{2-}] = \frac{c_{\text{total}}}{\frac{[\text{H}_3\text{O}^+]^2}{K_{a1} \cdot K_{a2}} + \frac{[\text{H}_3\text{O}^+]}{K_{a2}} + 1 + \frac{K_{a3}}{[\text{H}_3\text{O}^+]}}$$

Příslušný poměr je pak:

$$\frac{[\text{H}_2\text{PO}_4^-]}{[\text{HPO}_4^{2-}]} = \frac{\frac{c_{\text{total}}}{\frac{[\text{H}_3\text{O}^+]}{K_{a1}} + 1 + \frac{K_{a2}}{[\text{H}_3\text{O}^+]} + \frac{K_{a3} \cdot K_{a2}}{[\text{H}_3\text{O}^+]^2}}}{\frac{c_{\text{total}}}{\frac{[\text{H}_3\text{O}^+]^2}{K_{a1} \cdot K_{a2}} + \frac{[\text{H}_3\text{O}^+]}{K_{a2}} + 1 + \frac{K_{a3}}{[\text{H}_3\text{O}^+]}}} = \frac{\frac{[\text{H}_3\text{O}^+]^2}{K_{a1} \cdot K_{a2}} + \frac{[\text{H}_3\text{O}^+]}{K_{a2}} + 1 + \frac{K_{a3}}{[\text{H}_3\text{O}^+]}}{\frac{[\text{H}_3\text{O}^+]^2}{K_{a1} \cdot K_{a2}} + \frac{[\text{H}_3\text{O}^+]}{K_{a2}} + 1 + \frac{K_{a3}}{[\text{H}_3\text{O}^+]}}$$

$$\frac{[\text{H}_2\text{PO}_4^-]}{[\text{HPO}_4^{2-}]} = \frac{\frac{10^{-2 \cdot \text{pH}}}{10^{-\text{p}K_{a1}} \cdot 10^{-\text{p}K_{a2}}} + \frac{10^{-\text{pH}}}{10^{-\text{p}K_{a2}}} + 1 + \frac{10^{-\text{p}K_{a3}}}{10^{-\text{pH}}}}{\frac{10^{-\text{pH}}}{10^{-\text{p}K_{a1}}} + 1 + \frac{10^{-\text{p}K_{a2}}}{10^{-\text{pH}}} + \frac{10^{-\text{p}K_{a3}} \cdot 10^{-\text{p}K_{a2}}}{10^{-2 \cdot \text{pH}}}}$$

$$\frac{[\text{H}_2\text{PO}_4^-]}{[\text{HPO}_4^{2-}]} = \frac{\frac{10^{-2 \cdot 6,50}}{10^{-2,15} \cdot 10^{-7,20}} + \frac{10^{-6,50}}{10^{-7,20}} + 1 + \frac{10^{-12,32}}{10^{-6,50}}}{\frac{10^{-6,50}}{10^{-2,15}} + 1 + \frac{10^{-7,20}}{10^{-6,50}} + \frac{10^{-12,32} \cdot 10^{-7,20}}{10^{-2 \cdot 6,50}}} = 5,01$$

Podstatě elegantnější způsob spočívá v úvaze, že pH moči ovládá v zásadě fosforečnanový pufr. Předpokládáme tedy směs hydrogenfosforečnanu a dihydrogenfosforečnanu jako jediné existující složky ve směsi a použijeme výraz pro druhou disociační konstantu:

$$K_{a2} = \frac{[\text{H}_3\text{O}^+][\text{HPO}_4^{2-}]}{[\text{H}_2\text{PO}_4^-]} \rightarrow \frac{[\text{H}_2\text{PO}_4^-]}{[\text{HPO}_4^{2-}]} = \frac{[\text{H}_3\text{O}^+]}{K_{a2}} = \frac{10^{-\text{pH}}}{10^{-\text{p}K_{a2}}} = \frac{10^{-6,50}}{10^{-7,20}} = 5,01$$

Molární poměr $\text{H}_2\text{PO}_4^-/\text{HPO}_4^{2-}$: 5,01.

Za jakýkoliv správný postup výpočtu 2,50 bodu.

Udělit dílčí body za vyjádření koncentrace jednotlivých species po 0,50 bodu.

Udělit plný počet bodů za správný výpočet na základě pH pufru.

Za numericky správný výsledek 0,50 bodu.

Celkem 3,00 bodu.